

3.2 Концептуальні підходи до інтерпретації прибутку як економічної категорії

Глобальні інтеграційні процеси та пов'язані з ними бар'єри щодо включення національних економік до єдиного інформаційно-комунікаційного і функціонально-інституціонального простору поступово призводять до поляризації окремих економік: одні соціально-економічні системи набирають

сили і нарощують темпи розвитку, інші стикаються з проблемою занепаду під впливом організаційних, міжгалузевих диспропорцій та незбалансованості ринкових механізмів. Ці трансформаційні тенденції обумовлюють об'єктивну необхідність у створенні інтенсивного конкурентного середовища й надають потужного імпульсу кожному суб'єкту господарювання на шляху досягнення цільових завдань операційної діяльності й стратегічних планів, а також для забезпечення зваженого підходу при формуванні ресурсної бази та виборі інструментів як на міжнародному рівні, так і на внутрішньому ринку.

За підсумками 2015 р. позитивний фінансовий результат до оподаткування отримали вітчизняні суб'єкти господарювання, які входять до трьох видів промислової діяльності, а саме: текстильне виробництво й виробництво супутніх матеріалів із розміром даного показника 867,6 млн грн; виробництво фармацевтичних продуктів і препаратів – 2 050,3 млн грн; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 783,4 млн грн. Аналогічні показники за іншими п'ятнадцятьма групами, представленими офіційними статистичними джерелами, набули негативних значень¹³⁴.

Проблемною можна назвати ситуацію і на регіональному рівні. Так, негативними за показником фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання у 2015 р. стали наступні види промисловості Харківського регіону: виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, сальдо за якими склало -527 518,3 тис. грн; металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, -441 007,00 тис. грн та ін. (рис. 1)¹³⁵.

Тобто, низький рівень показників фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання України у різних галузях промисловості підтверджує ствердження щодо повільного й фрагментарного розвитку конкурентного середовища на внутрішньому ринку, невиразного лобювання своїх інтересів вітчизняними підприємствами на принципах паритетної взаємодії й відсутності стимулів для зростання їх конкурентоспроможності.

В сучасному слабко прогнозованому ринковому середовищі двигуном економічного розвитку стає комплекс важливих факторів, серед яких: становлення підприємницьких структур, їх бізнес-систем, використання новітніх платформ поєднання різних стадій відтворювального процесу, розширення варіації організаційної побудови господарюючих суб'єктів тощо.

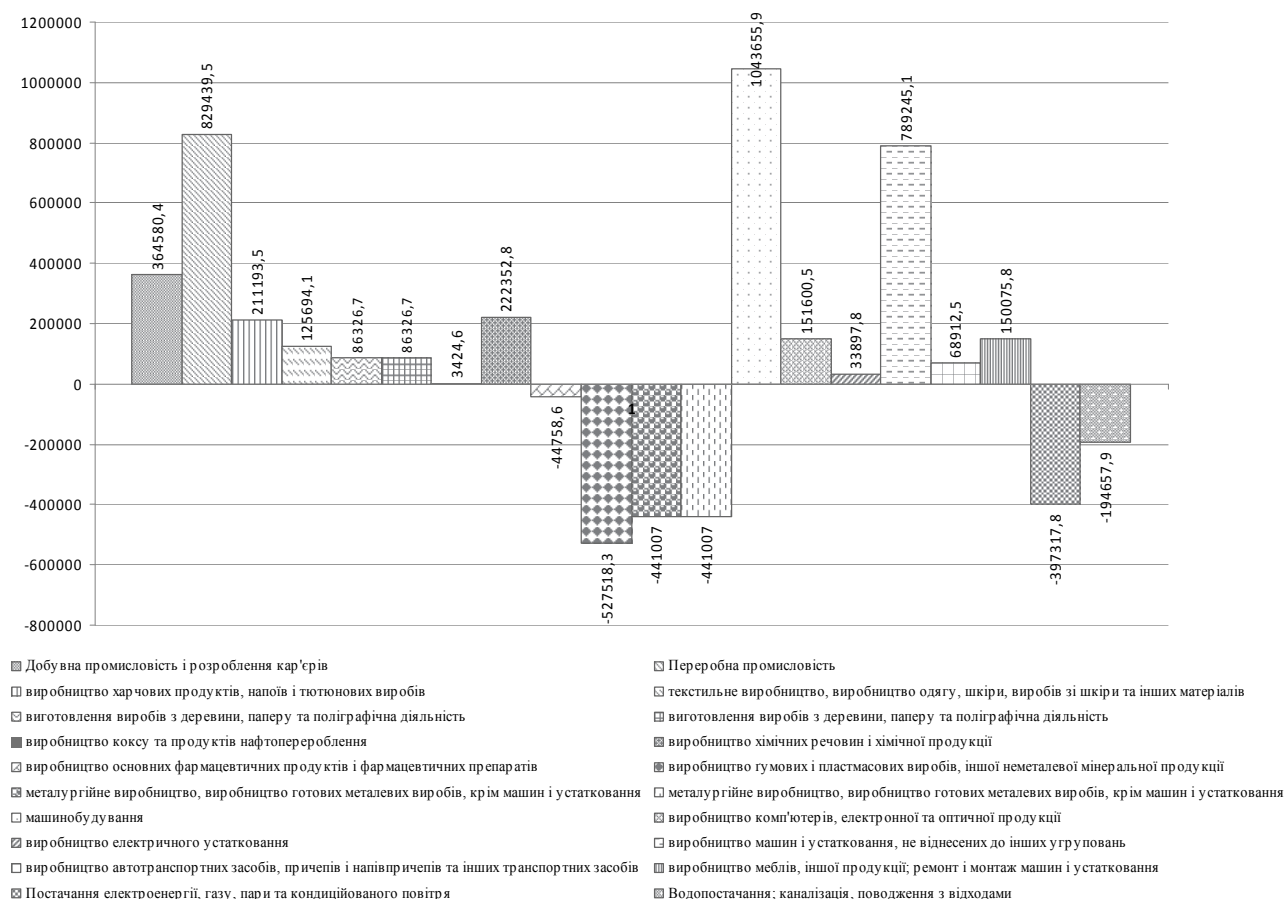
За таких умов зростає роль прибутку як важливої економічної категорії у забезпеченні конкурентоздатності підприємства^{136,137}.

¹³⁴ Державна служба статистики України. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності у 2015 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/fin_rez/fr_pr/fr_pr_u/fr_pr_15_u.htm. — Назва з титул. екрану

¹³⁵ Головне управління статистики у Харківській області. Офіційний сайт. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами діяльності за 2015 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/finansovi-rezultaty-pidpriemstv-do-opodatkuвання-za-vydamy-promyslovoi-diialn-osti>. — Назва з титул. екрану

¹³⁶ Мелень О.В. Актуальні питання прибутковості підприємства та шляхи її збільшення [Текст] / О.В. Мелень, Ю.Ю. Холодач // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. — Харків : НТУ "ХПІ". — 2015. — № 25 (1134). — С. 123-126

Звертаючись до термінологічного визначення поняття «прибуток», слід виділити неоднозначність тлумаченні цієї категорії. Перші дослідження економічної природи прибутку відносяться ще до XVII ст. й продовжуються і нині. Серед великої кількості концепцій і підходів, економісти характеризують теорію прибутку як одну з найбільш складних. Тому, питання розкриття сутності й обґрунтування теоретико-методичних аспектів формалізації поняття «прибуток» належить до найважливіших проблем економічної теорії та практики господарювання.

Примітка: складено авторами

Рис. 1 – Фінансові результати підприємств Харківського регіону до оподаткування в розрізі видів промислової діяльності за 2015 р.

Істотний внесок у розкриття економічної сутності прибутку та джерел його походження, аналіз впливу комплексу факторів оточуючого середовища, властивих для конкретного часового відрізка, на формування моделі розуміння даного поняття відтворено у своїх роботах цілою плеядою вчених із світовими

¹³⁷ Сердаров, Ф. А. Образование и использование прибыли на предприятии в условиях рыночной экономики [Текст] / Ф. А. Сердаров, Л. В. Кузьменко // Вестник Нац. техн. ун-та "ХПИ" : сб. науч. тр. Темат. вып. : Инновационные исследования в научных работах студентов. — Харьков : НТУ "ХПИ". — 2012. — № 39. — С. 158-162

іменами, які були представниками різних шкіл: А. Бабо¹³⁸, Дж. М. Кейнс¹³⁹, Ф. Кене¹⁴⁰, К. Маркс¹⁴¹, Т. Мен^{142,143}, Ф. Найт¹⁴⁴, Д. Рікардо¹⁴⁵, П. Самуельсон¹⁴⁶, Ж.Б. Сей^{147,148}, А. Сміт¹⁴⁹ та інші. У 1970 р. за фундаментальний внесок у розвиток економічної науки й активну популяризаторську роль у галузі економічних знань видатного вченого-теоретика П. Самуельсона було нагороджено Нобелівською винагородою.

Еволюція поглядів науковців продовжує свою історію, оскільки у сучасних умовах функціонування соціально-економічних систем прибуток як економічна категорія залишається одним з ключових об'єктів аналізу діяльності суб'єктів господарювання та вимагає особливої уваги від керівних органів економічних агентів. Вирішенням найактуальніших завдань у цьому напрямі займається значна кількість вчених і практиків, зокрема, серед них: І.О. Бланк¹⁵⁰, М.І. Беленков¹⁵¹, Ю.А. Греченко¹⁵², Н.Ю. Єршова¹⁵³, О.І. Линник¹⁵⁴, О.В. Мелень^{155,156}, М.Ф. Огійчук¹⁵⁷, А.М. Поддєрьогін¹⁵⁸, Р.Ф. Смоловик¹⁵⁹ та

¹³⁸ Бабо, А. Прибыль [Текст] / А. Бабо ; пер. с фр. Е.П. Островской; общ. ред. В.И. Кузнецова. — [4-е изд. испр.]. — М.: Издательская группа «Прогресс» «Универс», 1993. — 175 с

¹³⁹ Кейнс, Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. — 1936. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://socioline.ru/files/5/316/keyns.pdf>. — Назва з титул. екрану

¹⁴⁰ Кенэ, Ф. Физиократы. Избранные экономические произведения [Текст] / Ф. Кенэ, А.Р.Ж. Тюрго, П.С. Дюпон де Немур ; предисл. П.Н. Ключин ; пер. с франц., англ., нем. — М. : Эксмо, 2008. — 1200 с. — (Антология экономической мысли)

¹⁴¹ Маркс, К. Сочинения. — Т. 25. — Ч. I. [Текст] / К. Маркс, Ф. Энгельс. — М.: 1984. — С. 43

¹⁴² Мен, Т. Богатство Англии во внешней торговле. "Меркантилизм" [Текст] / Т Мен. — М.: Соцзгиз, 1935. — С. 166

¹⁴³ Мен, Т. Богатство Англии во внешней торговле, или баланс нашей внешней торговли как регулятор нашего богатства [Текст] / Т. Мен. — 1664

¹⁴⁴ Найт, Ф. Риск, неопределенность и прибыль [Текст] / Ф. Найт ; пер. с англ. М.Я. Каждана; Центр эволюц. экономики. — М.: Дело, 2003. — 359 с

¹⁴⁵ Рикардо, Д. Начала политической экономии и налогового обложения: Собр. Сочинения [Текст] / Д. Рикардо. — М.: Госполитиздат, 1955. — Т.1. — 360 с

¹⁴⁶ Самуэльсон, П. А. Экономика: [учебн.] / П. А. Самуэльсон; пер. с англ. — Севастополь: Издательство «Ахтиар», 1995. — 384 с

¹⁴⁷ Сэй, Ж.-Б. Трактат по политической экономии [Текст] / Жан-Батист Сэй. Экономические софизмы; Экономические гармонии / Фредерик Бастиа; [сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова]. — М. : Дело : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2000

¹⁴⁸ Сэй, Ж.-Б. Трактат политической экономии [Текст] / Ж.-Б. Сэй. — М.: Изд. К.Т. Солдатенкова, 1896. — 273 с

¹⁴⁹ Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / А. Смит. — М.:Л., 1935. — 112 с

¹⁵⁰ Бланк, И. А. Управление прибылью [Текст] / И. А. Бланк. — [2-е изд., расш. и доп.]. — К. : Ника- Центр, Эльга, 2002. — 752 с

¹⁵¹ Огійчук, М. Ф. Суть прибутку та підходи до методики його визначення [Текст] / М. Ф. Огійчук, М. І. Беленкова // Економіка АПК. — 2002. — № 6. — С. 31–45

¹⁵² Греченко, Ю. А. До питання про визначення показників прибутку (на прикладі сільськогосподарських підприємств) [Текст] / Ю. А. Греченко // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». — 2009. — № 10. — С. 212–220

¹⁵³ Єршова, Н. Ю. Аналіз прибутку підприємства на основі економіко-математичного моделювання [Текст] / Н. Ю. Єршова, А. О. Мірошніченко // Дослідження та оптимізація економічних процесів "Оптимум–2014" : тр. 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 2-4 грудня 2014 р. — Харків : НТУ "ХПІ", 2014. — С. 11-13

¹⁵⁴ Линник, Е. И. Способы повышения рентабельности и прибыли торгового предприятия в современных условиях хозяйствования [Текст] / Е. И. Линник, А. С. Пензова // Кримський економічний вісник. — 2013. — № 6 (07) грудень 2013, ч. 2. — С. 79-81

¹⁵⁵ Мелень, О. В. Актуальні питання оподаткування прибутку [Текст] / О. В. Мелень, С. В. Лукаш // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. — Харків : НТУ "ХПІ". — 2013. — № 67 (1040). — С. 107-111

багато інших. Аналізуючи наукові роботи провідних дослідників економічних відносин й процесів, можна констатувати, що в сучасній системі управління залишається велика кількість питань, пов'язаних з трактуванням сутності прибутку, які привертають увагу як конкретних економічних агентів, так і державних органів, які відповідають за соціально-економічний розвиток на макрорівні.

Простеження еволюції економічної думки надає підстави відзначити, що становлення ринкових механізмів і систем взаємовідносин відбувалося поступово, у міру розвитку теоретичного підґрунтя, методологічної основи та організаційно-методичного забезпечення й впровадження досягнень у цій галузі в практичне життя. Це обумовлює поступовий характер та різнопланові погляди на формування концептуальних засад трактування сутності прибутку. У табл. 1 наведено дефініції поняття прибутку, проаналізовано характерні ознаки, що дозволило виділити ключові напрями інтерпретації цієї економічної категорії у відомих зарубіжних теоріях.

Таблиця 1 – Концептуальні підходи до інтерпретації економічної природи прибутку у відомих зарубіжних теоріях

Економічна школа	Період існування	Представники	Автор, рік, джерело	Концепції економічної сутності прибутку	Характерні ознаки
1	2	3	4	5	6
Меркантилісти	XV-XVII	Т. Мен, В. Стаффорд, Ж.Б. Кольбер, Антонио Серра, І. Посошков	Т. Мен, 1664	Прибуток - це різниця між продажною та покупною ціною товару	<i>Ототожнення прибутку із сальдо купівлі-продажу</i>
Фізіократи	XVIII	Ф. Кене, А. Тюрго	Ф. Кене, 1758	Прибуток і відсоток - не є надлишком над витратами виробництва, а виступає складовою витрат виробництва, та мінімумом заробітної плати, що виплачується робітникам	<i>Включення прибутку до витрат виробництва</i>

¹⁵⁶ Мелень, О. В. Актуальні питання прибутковості підприємства та шляхи її збільшення [Текст] / О. В. Мелень, Ю. Ю. Холондач // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. — Харків : НТУ "ХПІ". — 2015. — № 25 (1134). — С. 123-126

¹⁵⁷ Огійчук, М. Ф. Суть прибутку та підходи до методики його визначення [Текст] / М. Ф. Огійчук, М. І. Беленкова // Економіка АПК. — 2002. — № 6. — С. 31-45

¹⁵⁸ Поддєрьогін, А. М. Фінанси підприємств [Текст] / А. М. Поддєрьогін [підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. А.М. Поддєрьогін]. — 4-е вид., перероб. та доп. — К. : КНЕУ, 2002. — 458 с

¹⁵⁹ Бахтінова, Н. А. Прибуток підприємства та його розподіл в умовах ринкової економіки [Текст] / Н. А. Бахтінова, Р. Ф. Смоловик // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Інноваційні дослідження у наукових роботах студентів. — Харків : НТУ "ХПІ". — 2012. — № 39. — С. 167-171

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Класична економічна теорія	XVII-XIX	А. Сміт, Дж. Ст. Мілль, Д. Рікардо, В. Петті, П. Буагільберг	А. Сміт, 1776	Прибуток розглядається у вигляді продукту праці, який привласнюється власником засобів виробництва	<i>Результат діяльності, має ознаку власності</i>
			Д. Рікардо, 1953	Прибуток – це складова вартості, яка створюється працею	<i>Результат діяльності</i>
Прагматична політекономія	XIX	Ж. Б. Сей	Ж. Б. Сей, 1812	Прибуток як винагорода підприємця за його промислові здібності	<i>Винагорода за діяльність</i>
Неокласичний синтез	XIX	Н. Сеніор, А. Самуельсон, Д. Дью	А. Самуельсон, 1993	Прибуток як дохід від факторів виробництва, винагорода за підприємницьку діяльність та впровадження нововведень	<i>Винагорода за діяльність, мотивація через новаторську функцію, умови невизначеності</i>
Марксизм	XIX-XX	К. Маркс, Ф. Енгельс	К. Маркс, 1984	Прибуток – це надлишок виручки над витратами капіталу, який безоплатно привласнюється власником засобів виробництва	<i>Результат діяльності, має ознаку власності, додаткова вартість</i>
Кейнсіанство	I пол. XX	Дж. М. Кейнс	Дж. М. Кейнс, 1936	Прибуток розглядається чистим, відносно ставки відсотку за вкладеними коштами	<i>Прив'язка прибутку до інвестування</i>
Інші теорії	XX	А. Бабо, Ф. Найт та інші	А. Бабо, 1985	Прибуток як різниця, відхилення та залишок	<i>Ототожнення прибутку із сальдо купівлі-продажу</i>
			Ф. Найт, 2003	Прибуток є винагородою підприємця за прийняття рішень в умовах невизначеності	<i>Винагорода за діяльність, умови невизначеності</i>

Представники меркантилістів були першими, хто почав вивчати економічну природу поняття «прибуток». Вони вважали, що багатство людей – це золото, гроші, оскільки за них можна все купити. Однак, таке трактування не є зовсім вірним. Т. Мен, зокрема, вважав багатством не самі гроші чи золото, а ті товари, предмети чи будь-яке майно, яке може бути реалізованим у грошовій

формі. Він визначав прибуток як різницю між цінами продажу та купівлі товару¹⁶⁰.

Найвідомішим представником класичної економічної теорії XVIII ст. виступає А. Сміт. Виробництво, за теоретичними міркуваннями науковця, виступає єдиним першоджерелом прибутку. У праці «Дослідження природи та причини багатства», яка набула світового визнання й до положень якої звертаються й теоретики і практики сучасного економічного життя, А. Смітом було розроблено найважливіші концепції трудової теорії вартості. Вчений ототожнював прибуток із продуктом праці, володарем якого стає власник засобів виробництва. У зв'язку з цим він відзначає, що «вартість, яку робітники додають до матеріалів, заводиться до двох частин, одна з яких оплачує їхню винагороду, а друга становить прибуток їхнього наймача на весь капітал, авансований ним у вигляді матеріалів і заробітної плати»¹⁶¹. Крім цього, А. Сміт підкреслює, «що прибуток на капітал визначається вартістю застосовуваного в праці капіталу і є принципово відмінним від заробітної плати»¹.

Ще одним представником класичної політичної економії був Д. Рікардо. Виступаючи послідовником концепції трудової вартості А. Сміта, вчений підтримував ідею щодо створення прибутку виключно за допомогою і як результату праці. На думку Д. Рікардо, прибуток і заробітна плата виступають не джерелами, а складовими вартості продукту, які виникають як відтворення праці. Дослідження науковця пов'язані з аналізом співвідношення прибутку і заробітної плати, в процесі яких він обґрунтував вплив зростання заробітної плати на зменшення прибутку, і навпаки, визначив, що збільшення прибутку відбувається внаслідок зниження заробітної плати¹⁶².

Фізіократи перекареслили меркантилістичні уявлення про багатство як скупчення дорогоцінних металів в країні. Ідея меркантилістів щодо нееквівалентного обміну як джерела багатства, прибутку отримала критичну оцінку. Відповідно до теорії фізіократів, домінувало положення, що обмін не виробляє цінностей або багатства. Представники цієї економічної школи підкреслювали тезис про те, що товари мають свою вартість, або цінність до того, як вони надходять в обмін.

На відміну від меркантилістів, відповідно до методологічних поглядів фізіократів, торгівля не сприймалася тією сферою, де виникало багатство. Ними зазначалося, що там лише реалізуються матеріальні цінності, отримані в процесі виробництва. «Торгівля вдає із себе, - пише один з найяскравіших представників фізіократів Ф Кене, - обмін речей, які вже існують і мають відповідну продажну цінність по відношенню один до одного... Обмін або торгівля не породжує багатств, здійснення обміну нічого, стало бути, не

¹⁶⁰ Олійник, О. В. Формування фінансових результатів сільськогосподарського виробництва [Текст] / О.В. Олійник // Економіка АПК. — 2003. — № 8. — С. 52–57

¹⁶¹ Сміт, А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / А. Смит. — М.:Л., 1935. — 112 с

¹⁶² Рикардо, Д. Начала политической экономии и налогового обложения: Собр. Сочинения [Текст] / Д. Рикардо. — М.: Госполитиздат, 1955. — Т.1. — 360 с

виробляє...»¹⁶³.

За науковими міркуваннями представників цієї наукової течії, прибуток і відсоток не ототожнювалися з надлишком над витратами виробництва, а визначалися як складова витрат виробництва, як мінімум заробітної плати, що виплачується робітникам. На відміну від підходів попередників, це трактування фізіократів абсолютно виключає розуміння експлуататорської природи прибутку, сприйняття її як форми додаткової вартості.

А. Тюрго значно глибше, ніж інші представники фізіократизму, зрозумів зміст капіталістичних відносин. Тільки у нього, поряд з фізіократичним трактуванням «чистого продукту», заявляється розуміння його як результату експлуатації сільськогосподарського працівника, як додаткової вартості.

З об'єктивних причин концепція продуктивності капіталу почала переростати в теорію трьох факторів виробництва: праці, капіталу і землі, основоположником якої виступав Ж.Б. Сей. Він стверджував, що дані чинники мають автономне значення при формуванні доходів капіталістів та землевласників. Прибуток розглядався вченим як винагорода підприємця за промислові здібності останнього, які він акумулює та реалізує в процесі здійснення господарських операцій при поєднанні всіх факторів виробництва¹⁶⁴.

Видатний американський науковець-теоретик П. Самуельсон визначає прибуток як «надзвичайно різнобічну категорію». Він вважає, що джерелом прибутку виступає дохід, обумовлений факторами виробництва, винагорода за підприємницьку діяльність та впровадження технічних нововведень. За теоретичними поглядами П. Самуельсона, прибуток також включає різницю між очікуваним та фактичним доходом, яка виникає під впливом чинників невизначеності, або ризику, монопольного доходу тощо¹⁶⁵.

П. Самуельсон виступав одним з представників неокласичного синтезу, став автором популярного американського підручника «Економікс». Науковим підґрунтям нового економічного напрямку слугують дві ідеї: максимізація результатів і принцип руху до стану рівноваги.

В середині ХІХ ст. набуває розвитку теорія додаткової вартості К. Маркса. Відповідно до цього економічного напрямку, прибуток трактується як перетворена форма додаткової вартості. Він виконує роль мотиватора діяльності капіталіста та показника ефективності розвитку у капіталістичних умовах виробництва. Формування прибутку здійснюється за рахунок утворення надлишку виручки над витратами капіталу, який привласнюється на безоплатній основі власниками засобів виробництва. За К. Марксом, джерелом

¹⁶³ Кенэ, Ф. Физиократы. Избранные экономические произведения [Текст] / Ф. Кенэ, А.Р.Ж. Тюрго, П.С. Дюпон де Немур ; предисл. П.Н. Ключкин ; пер. с франц., англ., нем. — М. : Эксмо, 2008. — 1200 с. — (Антология экономической мысли)

¹⁶⁴ Сэй, Ж.-Б. Трактат по политической экономии [Текст] / Жан-Батист Сэй. Экономические софизмы; Экономические гармонии / Фредерик Бастиа; [сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова]. — М. : Дело : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2000

¹⁶⁵ Самуэльсон, П. А. Экономика: [учебн.] / П. А. Самуэльсон; пер. с англ. — Севастополь: Издательство «Ахтиар», 1995. — 384 с

прибутку виступав додатковий продукт, який пройшов усі стадії від створення на виробництві до реалізації у сфері обігу. Процес трансформації додаткової вартості у прибуток обумовлений тим фактом, що капіталіст вирішує авансувати свій капітал не лише для цілей наймання робочої сили, а й на придбання засобів виробництва, які забезпечують виробництво та створення додаткової вартості. Тому «додаткова вартість, як породження всього авансованого капіталу набуває перетвореної форми прибутку»¹⁶⁶.

Відповідно до моделі, запропонованої Дж. М. Кейнсом, визначено, що ефективність вкладення коштів досягається у випадку, коли отриманий чистий прибуток виявиться рівним або більшим, ніж ставка відсотка¹⁶⁷.

Французький економіст А. Бабо у своїй праці «Прибуток» узагальнив існуючі погляди на зміст даної категорії. Він зазначає, що «прибуток являє собою різницю, відхилення, залишок» і дослідники розглядають прибуток як «дещо», що міститься у виручці від продажу. При цьому, істотні сперечання виникають при спробі встановити, з яких компонентів складається це «дещо», що залишає це питання дискусійним і неоднозначним¹⁶⁸. За науковими міркуваннями А. Бабо, критеріями походження прибутку можуть виступати три джерела: результати підприємництва, сприятливі обставини або суспільне визнання¹⁶⁹.

Ф. Найт розвиває власну теорію прибутку, підґрунтям якої виступає фактор ризикованості оточуючого середовища. Аналогічно висловлюванням своїх попередників, вчений пов'язує походження прибутку із підприємницькою діяльністю. При цьому, у своїй теорії Ф. Найт робить акцент на об'єктивній присутності підприємницького ризику у сфері господарювання. Відповідно до наукових міркувань Ф. Найта, існує два види ризику: ризик, що піддається обрахунку та від якого можна застрахуватися, і непередбачуваний ризик, який не підлягає розрахунку, виражає невизначеність. На думку Ф. Найта, невизначеність і прибуток виступають взаємопов'язаними категоріями. Відповідно до його концепції, прибуток є винагородою підприємця за прийняття рішень в умовах невизначеності¹⁷⁰.

Перехід економіки України до ринкової моделі призвів до появи нових трактувань прибутку суб'єктів господарювання. Прибуток сприймається як один з ключових показників виробничої діяльності підприємства. Він необхідний для створення фінансової основи інституціонально-економічної моделі в країні, задоволення соціальних і матеріальних потреб трудового колективу і власників, тому вивчається всіма економічними дисциплінами і

¹⁶⁶ Маркс, К. Сочинения. — Т. 25. — Ч. I. [Текст] / К. Маркс, Ф. Энгельс. — М.: 1984. — С. 43

¹⁶⁷ Кейнс, Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. — 1936. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://socioline.ru/files/5/316/keyns.pdf>. — Назва з титул. екрану

¹⁶⁸ Єршова, Н. Ю. Аналіз прибутку підприємства на основі економіко-математичного моделювання [Текст] / Н. Ю. Єршова, А. О. Мірошніченко // Дослідження та оптимізація економічних процесів "Оптимум-2014" : тр. 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 2-4 грудня 2014 р. — Харків : НТУ "ХПІ", 2014. — С. 11-13

¹⁶⁹ Бабо, А. Прибыль [Текст] / А. Бабо ; пер. с фр. Е.П. Островской; общ. ред. В.И. Кузнецова. — [4-е изд. испр.]. — М.: Издательская группа «Прогресс» «Универс», 1993. — 175 с

¹⁷⁰ Найт, Ф. Риск, неопределенность и прибыль [Текст] / Ф. Найт ; пер. с англ. М.Я. Каждана; Центр эволюц. экономики. — М.: Дело, 2003. — 359 с

постійно привертає увагу практиків.

На думку професора А.М. Поддєрьогіна, прибуток – це грошове вираження частини вартості додаткового продукту, тобто частини чистого доходу, отриманого суб'єктом господарювання, яка залишається після покриття витрат виробництва. Вчений стверджує, що кожною економічною одиницею буде одержано прибуток після реалізації й набуття грошової форми вартістю, яка виражатиме створений продукт. Крім цього, він зазначав, що об'єктивна основа існування прибутку пов'язана з необхідністю первинного розподілу додаткового продукту. Це обумовлено ототожненням додаткового продукту з вартістю, створеною із перевищенням вартості необхідного продукту¹⁷¹. Дане тлумачення є неповним, оскільки воно не розкриває джерела виникнення цієї додаткової вартості.

За поглядами відомого вітчизняного фахівця в галузі фінансового менеджменту І.О. Бланка, «Прибуток представляє собою виражений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, і являє собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності»¹⁷². Такий підхід є необґрунтованим у повній мірі, оскільки недоцільно сприймати автономну кореляцію величини ризику та виникнення прибутків, і не враховувати вплив комплексу інших чинників.

Провідний фахівець у сфері бухгалтерського обліку М.І. Беленков розглядає прибуток як ключовий економічний показник, який всебічно характеризує фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання і виступає джерелом поповнення його обігових коштів, капітальних інвестицій та збільшення власного капіталу¹⁷³. В межах цієї концепції прибуток розглядається з точки зору бухгалтерського обліку, його зміст сфокусовано на фінансових й інвестиційних механізмах. Таким чином, застосовується рамковий підхід та не висвітлюється більш широке значення цього поняття.

В.П. Кодацький трактує прибуток як одну з форм грошових нагромаджень, які утворюються у різних галузях економіки. Вчений висвітлює ідею про те, що прибуток представляє собою частину національного доходу, яка ототожнює сукупність вартості додаткового й окремих елементів необхідного продукту. Основним джерелом виникнення прибутку, за В.П. Кодацьким, виступає виробнича діяльність суб'єкта господарювання¹⁷⁴.

Е.А. Кузнецов вважає, що «прибуток – це частина додаткової вартості продукту, чистого доходу, яка залишається в розпорядженні підприємства після

¹⁷¹ Поддєрьогін, А. М. Фінанси підприємств [Текст] / А. М. Поддєрьогін [підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. А.М. Поддєрьогін]. — 4-е вид., перероб. та доп. — К. : КНЕУ, 2002. — 458 с

¹⁷² Бланк, И. А. Управление прибылью [Текст] / И. А. Бланк. — [2-е изд., расш. и доп.]. — К. : Ника- Центр, Эльга, 2002. — 752 с

¹⁷³ Огійчук, М. Ф. Суть прибутку та підходи до методики його визначення [Текст] / М. Ф. Огійчук, М. І. Беленкова // Економіка АПК. — 2002. — № 6. — С. 31–45

¹⁷⁴ Кодацкий, В. П. Прибыль [Текст] / В. П. Кодацкий. — М. : Финансы и статистика, 2002. — 128 с

виконання розрахунків із бюджетом»¹⁷⁵. Даний підхід до формулювання цього поняття надає підстави вважати, що мова йде про чистий прибуток.

В результаті проведеного дослідження автори прийшли до висновку, що поняття прибутку й підходи до управління ним можна розглядати як у широкому, так і вузькому розумінні. Функція, яку виконує прибуток, може варіювати, обумовлюючи трансформацію його вираження, в процесі реалізації господарської діяльності економічним агентом, створюючи інтегровану органічну архітектуру цієї економічної категорії (рис. 2).

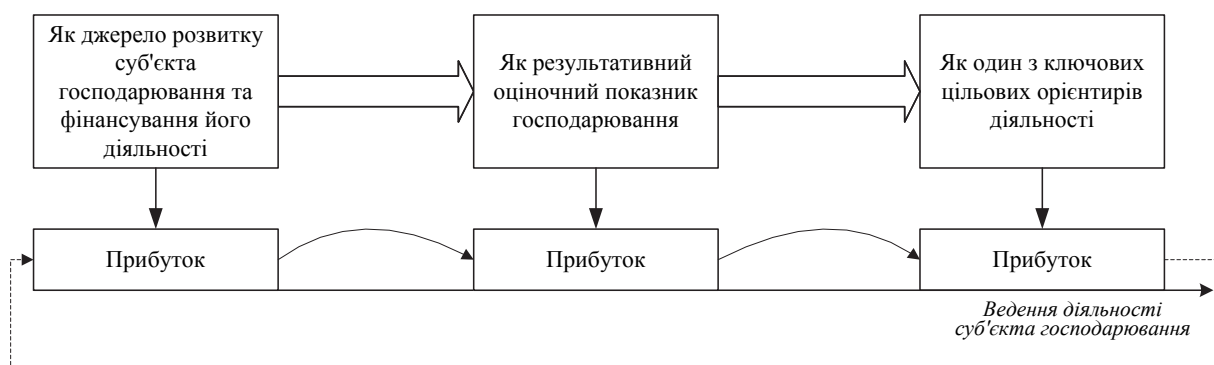

Рисунок 2 – Трифазна сутність формування категорії прибутку в процесі реалізації діяльності суб'єктом господарювання

Стабільне зростання прибутку – це не лише результат ефективного управління фінансово-економічною системою суб'єкта господарювання в цілому, але й запорука його подальшого процвітання.

Таким чином, авторами проаналізовано сутність прибутку як економічної категорії, висвітлено еволюцію підходів до його трактування. Визначено, що в економічній літературі поняття прибутку розглядається представниками відомих економічних шкіл, кожна з яких, опираючись на традиційні ознаки, властиві цьому інституту, відтворює особливі погляди, пов'язані з його розумінням. Доведено, що на даний момент немає єдиного визначення прибутку, що викликано певними протиріччями структурно-логічного характеру. Обґрунтовано, що дискусійна природа цього питання в значній мірі обумовлена диференціацією цілей, які формулюються керівним апаратом і користувачами фінансово-економічної інформації. На основі узагальнення існуючих визначень прибутку та відтворення цієї категорії на сучасному етапі розвитку економічної теорії; систематизації та удосконалення теоретичного інструментарію сформовано концептуальні підходи до інтерпретації даного поняття, що обґрунтовує значну роль прибутку у розвитку конкурентного середовища й розбудові ринкових механізмів та сприяє трансформації вихідних теоретичних положень і висновків дослідження у площину практичної

¹⁷⁵ Кузнецов, Э. А. Экономика : Учебное пособие [Текст] / Под редакцией Э. А. Кузнецова. — Х. : Одиссей, 2008. — 512 с

управлінської діяльності.

Подальші дослідження доцільно здійснювати у напрямі аналізу організаційно-методичних аспектів формування прибутку суб'єкта господарювання, що дозволить удосконалити теоретичні й прикладні аспекти у побудові адаптованої системи управління.

¹⁷⁶Ведение бизнеса [Електронний ресурс] // World Bank Group and PwC. – 2017. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>

¹⁷⁷Paying Taxes 2017: The global picture [Електронний ресурс] // World Bank Group and PwC. – 2017. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/paying-taxes-2017.html>